

# بیست و سوم ربیع الاول مصادف با ورود حضرت معصومه (سلام الله علیها) به شهر قم

<?xml encoding="UTF-8?">



## ولادت و نسب

در منابع متقدم، ذکری از روز ولادت حضرت معصومه (سلام الله علیها) نیامده ولی چند منبع در دوران اخیر ولادت ایشان را در اول ذی القعدة سال 173ق. در شهر مدینه میدانند. (1) شیخ مفید، در بین فرزندان دختر امام کاظم (علیه السلام) دو دختر را به نام‌های فاطمه صغری و فاطمه کبری ذکر میکند. (2) ابن جوزی، در شمارش فرزندان امام کاظم (علیه السلام) علاوه بر این دو، از فاطمه وسطی و آخری نیز نام میبرد. (3) نجمه خاتون مادر امام رضا (علیه السلام) مادر وی نیز هست. (4)

## ساختگی بودن تاریخ تولد و وفات

آیت الله رضا استادی در مجله نور علم معتقد است که قدیمیترین منبعی که تاریخ تولد و وفات حضرت معصومه را ذکر کرده کتاب نور الآفاق (منتشر شده در 1334ق) نوشته جواد شاه عبدالعظیمی (م 1355ق) است. استادی با کنار هم گذاشتن مطالب متعددی از این کتاب نتیجه می‌گیرد بسیاری از گفته‌های او فاقد استناد و بلکه ساختگی است.

یکی از همین سخنان ساختگی هم تاریخ تولد و وفات حضرت معصومه است که از کتاب او به چند کتاب دیگر نیز راه یافته است. (5) چند سال بعد از انتشار مقاله استادی، رسول جعفریان پژوهشگر تاریخ اسلام در اعتراض به ثبت شدن این تاریخ تولد و وفات در تقویم‌ها خلاصه‌ای از تحقیقات استادی را منتشر کرد. (6) سید ضیاء مرتضوی نیز در مقاله‌ای با عنوان تاریخ ولادت و وفات حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) «شرحی بر یک

سندسازی بیپایه» همین نکته را تاکید میکند. او ضمن گزارشی از تلاش‌های بی نتیجه برای یافتن تاریخ تولد و وفات حضرت معصومه، منابع مورد استناد جواد شاه عبدالعظیمی را نیز ساختگی و یا غیرقابل اعتماد معرفی میکند. (7)

آیت الله سید موسی شبیری زنجانی به صراحت این دو تاریخ را مجعول معرفی کرده و ماجرایی جعل آن را نیز نقل کرده است. (8) نویسنده کتاب ریاحین الشریعه که کتابش درباره زندگی زنان دانشمند شیعه است، تاریخ ادعا شده را بی‌اصل میدانند. او با مراجعه به منبع مورد ادعای شاه عبدالعظیمی چیزی نیافته است و نقل میکند که همین مطلب را با آیت الله شهاب الدین مرعشی در میان گذاشته و او نیز تاکید کرده است که این دو تاریخ ساختگی و جعلی است و آیت الله مرعشی شخص جاعل و انگیزه او را میدانسته است. (9)

## اسماء و القاب

از القاب وی میتوان به معصومه، طاهره، حمیده، برّه، رشیده، تقیه، نقیه، رضیه، مرضیه، سیده، اُخت الرضا اشاره کرد. (10) در زیارتنامه ای، از دو لقب صدیقه و سیده نساء العالمین نیز یاد شده است. (11)

## «معصومه»

«معصومه»، مشهورترین نام یا لقب این بانو است. این نام، از روایتی منتسب به امام علی بن موسی الرضا(علیه السلام) اخذ شده است که فرمود: «هر کس معصومه را در قم زیارت کند مانند کسی است که مرا زیارت کرده است». (12) همچنین نقل شده که وی خود را معصومه، خواهر امام رضا(علیه السلام) معرفی کرده است. (13)

## کریمه اهل بیت

حضرت معصومه امروزه به کریمه اهل بیت(علیه السلام) شهرت دارد. ظاهراً این نام گذاری مستند به خوابی است که سید محمود مرعشی نجفی، پدر آیه الله مرعشی نجفی دیده و در آن یکی از ائمه (علیه السلام)، حضرت معصومه را «کریمه اهل بیت» خوانده و مرعشی را به زیارت قبر ایشان سفارش فرموده است. (14)

## ویژگیهای شخصیتی

در منابع و متون دینی، این گونه نقل شده است که در میان فرزندان کثیر موسی بن جعفر (علیه السلام) پس از امام رضا (علیه السلام) کسی هم پای حضرت معصومه نیست. (15) شیخ عباس قمی میگوید: در میان دختران موسی بن جعفر (علیه السلام) افضل آنان سیده جلیله معظمه، فاطمه است که به معصومه شهرت دارد. (16)

## مقام علمی

در باب مکانت علمی معصومه نقل شده است که روزی عده‌ای از شیعیان وارد مدینه شدند و پرسش‌هایی داشتند که میخواستند از محضر امام کاظم (علیه السلام) بپرسند و ایشان در سفر بود. از این رو فاطمه معصومه (سلام الله علیها) پاسخ آن پرسش‌ها را نوشت و به آن‌ها تسلیم نمود. آن‌ها از مدینه خارج شده و در بیرون شهر با امام (علیه السلام) مصادف شدند. هنگامی که امام (علیه السلام) پرسش‌های آنان و پاسخ‌های حضرت معصومه (سلام الله علیها) را مشاهده کرد، سه بار فرمود: «فِداها أبوها» پدرش به فدایش باد. (17) همچنین از فاطمه معصومه (سلام الله علیها) در جایگاه راوی، احادیثی نقل شده است که میتوان به حبّ آل محمد (صلی الله علیه و آله)، (18) مقام امام علی (علیه السلام) و شیعیان وی (19) اشاره کرد.

## عدم ازدواج

بنابر آن چه یعقوبی نقل میکند، امام موسی بن جعفر (علیه السلام) وصیت فرمود دخترانش ازدواج نکنند (20) اما برخی این خبر را مجعول دانسته و آن را رد میکنند. (21) در وصیت امام کاظم (علیه السلام)، تبعیت همه فرزندان از امام رضا (علیه السلام) تأکید شده و آمده است: «هیچ یک از دخترانم را نباید برادران مادری، سلاطین و یا عموهایشان شوهر دهند، مگر با نظر و مشورت رضا (علیه السلام)، اگر بدون اجازه او به چنین کاری اقدام کنند، با خدا و رسول خدا (صلی الله علیه و آله) مخالفت ورزیده‌اند و در سلطنت خدا منازعه نموده‌اند؛ زیرا او به مصالح قومش در امر ازدواج آگاه تر است، پس هر کسی را او بخواهد تزویج میکند و هر کسی را او نخواهد تزویج نمیکند.» (22) اما نظر دقیق تر درباره عدم ازدواج حضرت معصومه (سلام الله علیها) این است که از آنجا که در دوران هارون الرشید و مأمون، شیعیان و علویان و به ویژه امام کاظم (علیه السلام) مورد سخت‌ترین فشارها و آزارها بودند و

ارتباطات اجتماعی آنان به شدت محدود بود، کسی جرات نزدیک شدن به خاندان اهل بیت(علیه السلام) را پیدا نمیکرد؛ چه رسد به آنکه با آنان پیوند نیز برقرار سازد.

### هجرت به ایران و ورود به قم

صاحب کتاب تاریخ قم میگوید: در سال 200 مأمون خلیفه عباسی، امام علی بن موسی الرضا(علیه السلام) را از مدینه به مرو به جهت ولیعهدی آن جناب طلب نمود و خواهر ایشان در سال 201 به قصد دیدار برادر راهی مرو شد. (23) گفته شده فاطمه معصومه پس از دریافت نامه برادرش، خود را آماده سفر نمود. (24) معصومه با کاروانی از بستگان و خویشان خویش راهی ایران شدند. چون به ساوه رسیدند دچار جنگ سختی با دشمنان اهل بیت شدند و همه برادران و برادرزادگان وی به شهادت رسیدند. فاطمه معصومه پس از دیدن جنازه‌های غرقه به خون عزیزانش به سختی بیمار شد. (25) وی پس از این جریان، خادم خود را امر فرمود که او را به قم ببرد. (26) قول دیگر آن است چون خبر بیماری ایشان به آل سعد رسید تصمیم به آن گرفتند خدمت ایشان رسیده و از وی درخواست کنند تا به قم بیایند. در این میان موسی بن خزرج از اصحاب امام رضا(علیه السلام) بر این امر تقدم جست و خدمت فاطمه معصومه رسید.

مهار شتر ایشان را گرفت و ایشان را وارد قم ساخت و در خانه خویش منزل داد. (27) در بعضی از منابع متأخر روز ورود حضرت معصومه (سلام الله علیها) را 23 ربیع الاول دانسته‌اند. (28) فاطمه معصومه 17 روز در این خانه ساکن و به عبادت و راز و نیاز مشغول بود. اکنون عبادت گاه ایشان در منزل موسی بن خزرج در شهر قم، به «ستیه» یا «بیت النور» مشهور است. (29)

### درگذشت

تاریخ وفات حضرت معصومه (سلام الله علیها) در منابع متقدم ذکر نشده ولی منابع متأخر وفات ایشان را در روز 10 ربیع الثانی سال 201 هجری قمری در 28 سالگی عنوان کرده‌اند. (30) برخی نیز روز 12 ربیع الثانی را نقل کرده‌اند. (31)

شیعیان پیکر او را تشییع کرده و در منطقه ای به نام بابلان (حرم کنونی) که متعلق به موسی بن خزرج بود به خاک سپردند. نقل شده است هنگامی که قبر مهیا گردید در این که چه کسی وارد قبر شود به مشورت پرداختند و در پیرمردی پرهیزگار به نام قادر به توافق رسیدند. پس کسی را به دنبالش فرستادند که ناگاه دو سواره با نقاب بر چهره از جانب ریگزار آمدند و به تجهیز وی پرداختند. آن دو پس از پایان مراسم دفن، بدون این که با احدی سخن بگویند، بر اسب‌های خود سوار شده و از محل دور

شدند. (32) آن گاه موسی بن خزرج سایبانی از بوریاء بر فراز قبر وی قرار داد تا در سال 256 زینب دختر امام جواد(علیه السلام) که برای زیارت مزار عمه خویش به قم آمده بود، قبه ای بر فراز آن بنا کرد. (33)

### فضیلت زیارت

در فضیلت زیارت حضرت معصومه(سلام الله علیها) احادیثی از ناحیه ائمه معصومین(علیه السلام) وارد شده است. امام صادق(علیه السلام) میفرماید: خدا را حرمی است و آن مکه است، رسول خدا(صلی الله علیه وآله) را حرمی است و آن مدینه است، امیر مؤمنان(علیه السلام) را حرمی است و آن کوفه است، ما اهل بیت(علیه السلام) را حرمی است و آن قم است. (34)

روایت دیگری از امام صادق(علیه السلام) که میفرماید: در قم، بانویی از فرزندان من که نامش «فاطمه دُخت موسی» است رحلت میکند و با شفاعت او همه شیعیان ما وارد بهشت میشوند. (35) و در بیانی دیگر زیارت او معادل بهشت نقل شده است. (36)

در حدیثی از امام رضا(علیه السلام) آمده است که هر کس او را زیارت کند مرا زیارت کرده (37) و در فرمایشی دیگر میفرماید: بهشت از آن اوست. (38)

امام جواد(علیه السلام) میفرماید: هر کس قبر عمّاه حضرت معصومه سلام الله علیها را با علاقه و معرفت در قم زیارت کند، اهل بهشت خواهد بود. (39)

### پی نوشت ها

1. مستدرک سفینه البحار، ج 8، ص 261.
2. الارشاد، ج 2، ص 244.
3. تذکرة الخواص، ص 315.
4. دلائل الامامة، ص 309.
5. مجله نور علم شماره 50-51 ص 297-301
6. انتقادهای رسول جعفریان درباره دو تاریخ ساختگی
7. تاریخ ولادت و وفات حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) «شرحی بر یک سندسازی بیپایه»
8. جرعه ای از دریا، ج 2، ص 516
9. محلاتی، ذبیح الله، ریاحین الشریعه، ج 5، ص 31-32
10. انوار المشعشعین، ج 1، ص 211.
11. زبدة التصانیف، ج 6، ص 159.
12. ریاحین الشریعة، ج 5، ص 35.

13. دارالسلام، ج 2 ، ص 170 .
14. مهديپور، كريمه اهل بيت(س)، ص.43
15. تواريخ النبي و الآل، ص 65 .
16. منتهى الآمال، ج 2 ، ص 378 .
17. كريمه اهل بيت، ص 63 / و 64 به نقل از كشف اللثالي.
18. العوالم، ج 21 ، ص 354 .
19. بحارالانوار، ج 65 ، ص 76 .
20. تاريخ يعقوبى، ج 3 ، ص 151 .
21. حياة الامام موسى بن جعفر، ج2 ، ص 497 .
22. كافى، ج 1 ، ص 317 .
23. الغدير، ج 1 ، ص 170 .
24. من لايحضره الخطيب، ج 4 ، ص 461 .
25. قيام سادات علوى، ص 160 .
26. تاريخ قم، ص 163 .
27. بحارالانوار، ج 48 ، ص 290 .
28. حضرت معصومه، فاطمه دوم، ص111
29. منتهى الآمال، ج 2 ، ص 379 .
30. انجم فروزان، ص 58 - گنجينه آثار قم، ج 1 ص 386 .
31. مستدرک سفينة البحار، ص 257 .
32. تاريخ قم، ص 166 . بحارالانوار، ج 48 ، ص 290
33. منتهى الآمال، ج 2 ، ص 379 .
34. بحارالانوار، ج 48 ، ص 317 .
35. مستدرک سفينة البحار، ص 596 . النقض، ص 196 .
36. بحارالانوار، ج 57 ، ص 219 .
37. رياحين الشريعة، ج 5، ص 35.
38. عيون اخبارالرضا(ع)، ج 2 ، ص 271 . مجالس المؤمنين، ج 1 ، ص 83
39. كامل الزيارات، ص 536 ، ج 827 بحارالانوار، ج 102 ، ص 266 .